

Nogmaals ‘het Dordtsche probleem’

AD BEENHAKKER

‘Water stroomt altijd van boven naar beneden en kiest daarbij de weg van de minste weerstand’. Aan de hand van deze simpele regel plaatst Ad Beenhakker enkele kanttekeningen bij de publikatie van Geert Renting, waarin hij stelt dat de stroomverlegging van de Maas omstreeks 1270/1280 heeft geleid tot de omkering van de stroomrichting in de Thuredrecht.

Onlangs publiceerde Geert Renting zijn denkbeelden over ‘het Dordtsche probleem’ (Renting, 1991, pp. 1-7). Hij kwam daarbij tot de conclusie, dat de stroomverlegging van de Maas omstreeks 1270/1280 heeft geleid tot de omkering van de stroomrichting in de Thuredrecht. Zonder zijn conclusies aan te tasten, zou ik enkele aantekeningen willen plaatsen bij de positie van de Thuredrecht in de situatie van vóór 1280. Uitgangspunt is daarbij de simpele regel: water stroomt altijd van boven naar beneden en kiest daarbij de weg van de minste weerstand.

Als we het kaartbeeld bezien, valt wel op dat de Thuredrecht, als kortsluiting tussen de riviersystemen van de Dubbel (Maas) en de Merwede, een merkwaardige vorm heeft. Komende van de Dubbel maakt hij bij de Visbrug (E) een scherpe knik en stroomt dan als het ware terug, van de zee af, naar het Groothoofd (B) om daar met een brede monding in de Merwede uit te komen. Wat valt er nu te zeggen over de stroomrichting?

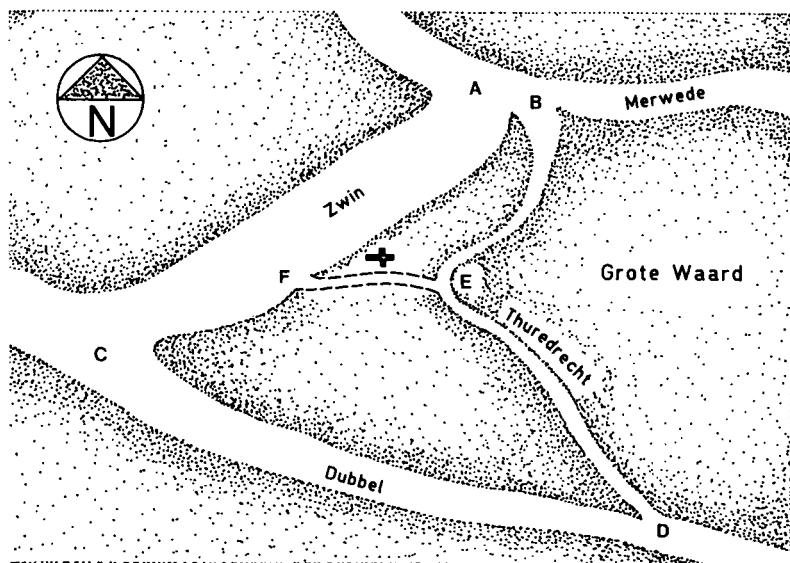
Bezien we het systeem van waterwegen rondom Dordrecht (figuur 1). Het is duidelijk dat het Zwin (AC) vóór 1280 een gebied van ondiepten is, waar nauwelijks water doorheen stroomt: een wantij. Dat betekent dat het gemiddeld verval tussen A en C te verwaarlozen is. Het Groothoofd (B) ligt slechts enkele meters stroomopwaarts van A, en zal dus bij normale rivierafvoer praktisch dezelfde waterstand hebben. De oorsprong van de Thuredrecht (D) ligt stroomopwaarts van C en de waterstand zal daar dus ook hoger zijn. Het verval over de Thuredrecht DB is dus vrijwel gelijk aan dat over het Dubbeltraject DC. De vraag is nu: waarom zou het water de omslachtige weg DBA kiezen als het ook langs de gemakkelijkere weg DC dezelfde lage stand kan bereiken? Kortom: op het eerste gezicht is de

Thuredrecht een onmogelijke rivier, die nauwelijks water kan voeren. Gesteld dat het westelijke gedeelte van de Voorstraatshaven (EF) al wel aanwezig zou zijn, dan zou het water van de Thuredrecht de weg DEFC kunnen volgen, maar ook deze is langer en heeft meer weerstand dan het traject DC.

We hebben echter niet alleen met gemiddelden te maken. Er zijn twee versturende invloeden: het getij en de schommelingen in de rivierafvoer. De invloed van het getij op de stroomrichting van de Thuredrecht is waarschijnlijk te verwaarlozen. Allereerst is het de vraag of er vóór 1280 een sterk getij heerste bij Dordrecht; dat is eerst na de inundatie van de Grote Waard sterk toegenomen. En verder blijkt uit het karakter van het Zwin, dat hier nauwelijks sprake kan zijn van enige getijstroom tussen C en A of omgekeerd. Maar dat geldt dan zeker voor de lange weg CDBA langs de Thuredrecht. In dit riviertje zal dus geen sprake zijn geweest van enige getijstroom.

Anders is dit met de rivierafvoeren. Vóór 1280 waren de rivierstelsels van Maas en Rijn geheel gescheiden. Beide rivieren vertonen toppen en dalen in hun afvoer en die lopen doorgaans niet gelijk. De Maas is hoofdzakelijk een regenrivier en vertoont daarom plotselinge snelle stijgingen van de afvoer na hevige regenval. Deze vallen dikwijls niet samen met de hoogwaterstanden op de Rijn.

Vanwege deze verschillen is er nu nog altijd een sluis nodig bij Sint-Andries. In de Middeleeuwen was het karakter van de beide rivieren niet anders dan tegenwoordig; alleen waren ze niet gereguleerd zodat de pieken nog scherper waren dan nu. Er moeten dus perioden geweest zijn dat de Maas een veel hogere waterstand had dan de Merwede. In zo'n geval is er wel degelijk een flink verval over de Thuredrecht, en kan er



Rivierenloop rondom Dordrecht circa 1270.

een sterke stroom van D naar B hebben gestaan. Tegelijk moet er dan ook een stroom over het Zwin zijn geweest in noordoostelijke richting. De Thuredrecht zal dus vooral stroom in noordelijke richting hebben gehad in tijden van hoogwater op de Maas.

Het omgekeerde geval kon zich ook voordoen, namelijk als de afvoer van de Merwede een top vertoont op een moment dat de waterstand op de Maas laag is. Het is echter niet waarschijnlijk dat de Thuredrecht dan veel water van B naar D zal hebben vervoerd. Eerder zal er dan een flinke stroom in zuidwestelijke richting op het Zwin hebben gestaan. De Thuredrecht met zijn smalle kronkelende loop is moeilijk in te passen in het rivierstelsel van Maas en Merwede. Veel water kan het stroompje nooit gevoerd hebben, daarvoor is het te smal en te bochtig. Het lijkt ook niet op een normale zijarm van de Maas of de Merwede; eerder maakt het de indruk van een veenstroompje dat oorspronkelijk alleen veenwater uit de Grote Waard afvoerde. De brede monding van de Voorstraatshaven (F) wijst daar ook op. Zo'n verbreding duidt op vertraging in de waterafvoer; het stroompje kon dus zijn water moeilijk kwijt. Later is er dan wellicht een kortsluiting met de Dubbel ontstaan, maar dan nog kan de afvoer van water uit de Grote Waard de hoofdzaak zijn gebleven.

De situatie na 1280 wordt nu ook wat duidelijk-

ker. Na het ontstaan van de Maastak Andel-Woudrichem behoorden Merwede en Dubbel tot hetzelfde rivierstelsel. Grote rivierafvoeren van de Maas leidden tot gelijke stijging van het water in beide rivieren, dus er stond geen verval meer over de Thuredrecht. De (Oude) Maas en de Dubbel raakten een groot deel van hun debiet kwijt, verzandden en konden worden afgedamd.

Tegelijkertijd werd de Merwede een bottleneck in de rivierafvoer. Dit leidde tot stagnatie en hoge waterstanden in Dordrecht en tot verdieping van het Zwin. Door de brede monding van de Voorstraatshaven werd dit water ook de Thuredrecht ingeperst, en het is logisch dat men er in 1282 een sluis in bouwde. Daarmee was de overlast in Dordrecht zelf nog niet weg, en het werd inderdaad noodzakelijk om een spuikanaal te graven van de Visbrug naar de Bom.

Een nadere beschouwing van het stroomstelsel bevestigt dus in grote lijnen de veronderstellingen van Renting. Alleen is het onwaarschijnlijk dat de Thuredrecht vóór 1280 permanent van de Maas naar de Merwede stroomde. Het riviertje heeft wellicht meer een functie gehad voor de afvoer van het water uit de Grote Waard zelf.

LITERATUUR

RENTING, G. (1991). 'Het Dordtsche probleem' opgelost? In: *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 9, pp. 1-7, en de daar gegeven literatuur.